

Dospělý samec sokola
s uloveným špačkem.
Foto: Petr Šaj

ČTVRTSTOLETÍ SOKOLA STĚHOVAVÉHO V JESENÍKÁCH A RYCHLEBSKÝCH HORÁCH

Historie – od ústupu k návratu

Ve druhé polovině 20. století zmizel sokol stěhovavý z většiny území Česka v důsledku působení insekticidů, zejména DDT, a také pronásledování ze strany lidí — sokolníků, myslivců i holubářů. Novodobé hnízdění sokola v Jeseníkách se datuje od roku 2001 a od té doby populace postupně rostla, přestože počet vhodných přirozených hnízdních lokalit je omezený. V letech 2001 až 2025 bylo v Jeseníkách a okolí vyvedeno celkem 460 mláďat, z toho rekordním byl rok 2023 se 42 jedinci. Aktuálně se pohybuje počet hnízdících párů něco málo přes dvacet. To, že se v horské krajině sokolům daří, je důkaz, že i přes stále se zvyšující návštěvnost poskytují odlehlé oblasti prozatím dostatek hnízdních možností s klidným režimem. Aktivní ochrana je však právě v těchto místech nadmíru důležitá právě proto, aby poskytovala dlouhodobě stabilní útočiště nejen pro tento druh. V celé České republice je v současné době zjištěno hnízdění přibližně 140 párů sokolů, z toho v přírodních biotopech je to necelých 100, zbytek hnízdí ve městech a na stavbách. Důležitost zdejší populace dokresluje skutečnost, že tvoří čtvrtinu všech ptáků, kteří hnízdí v přírodním prostředí.

Biologie a změna přirozeného chování v soužití s lidmi

Sokol stěhovavý je přizpůsoben pro lov ve vysoké rychlosti. Aerodynamický tvar těla, robustní svalstvo a peří umožňují při tzv. střemhlavém letu dosáhnout rychlosti přes 300 km/h. Při běžném letu, hlídkování a na tahu se pohybuje výrazně pomaleji, ale stále s velkou obratností a výdrží. Zajímavostí je například

Sokol stěhovavý (*Falco peregrinus*) je kosmopolitním* druhem, který patří mezi nejatraktivnější dravce české přírody — rychlý, elegantní, svým chováním trochu tajemný, ale stále ohrožený. V posledních dvaceti-pěti letech se tento druh znovu stal nedílnou součástí Jeseníků a Rychlebských hor. Pojďme se tedy společně ponořit do příběhu jeho návratu, biologie, výzev a ochrany v našich horách.

speciální oční membrána, která umožňuje sledovat kořist i při rychlém letu a chrání proti nečistotám a větru. Sokol využívá vzdušné proudění pro získání výšky, ze které se poté spouští střemhlavým letem na svou kořist. Ostrými drápy ji uchopí nebo udeří do zad, takže je okamžitě usmrcena nebo sražena k zemi. Je potravním specialistou a jeho potravu tak tvoří výlučně ptáci. V Jeseníkách jsou to nejčastěji holubi, středně velcí pěvci jako drozdi, kosi nebo dlasci a často nepohrdne ani těmi nejmenšími jako jsou sýkory, zvonci nebo rehci. Na hnízdě však můžeme nalézt zbytky peří i druhů mnohem vzácnějších, jako je strakapoud, žluna, sluka, jeřábek nebo třeba krutihlav. Horský terén sokolům poskytuje skvělé podmínky pro lov, protože získává vizuální převahu hlídkováním na stromech v prudkých svazích a často překvapí ptáky vysílené překonáváním vysokých hřebenových partií. Sokol neumí stavět hnízdo, a tak využívá výchozy skal, římsy nebo dutiny ve skalních stěnách. Obvykle hledá bezpečné místo nejen z pohledu ochrany proti predátorům a rušení, ale také jako úkryt před drsným horským počasím. Rád také využívá skalních hnízd postavených krkavcem velkým, který si umí nalézt ideální místo pro bezpečné vyvádění mláďat. Nezřídka se také stává, že sokol krkavce vyžene ještě před tím, než stihnou sami vysedět vejce. Samice klade obvykle 3–4 vejce, která inkubují oba rodiče. Samice sedí většinu času a na samci je lov, krmení samice i mláďat a také hlídkování.

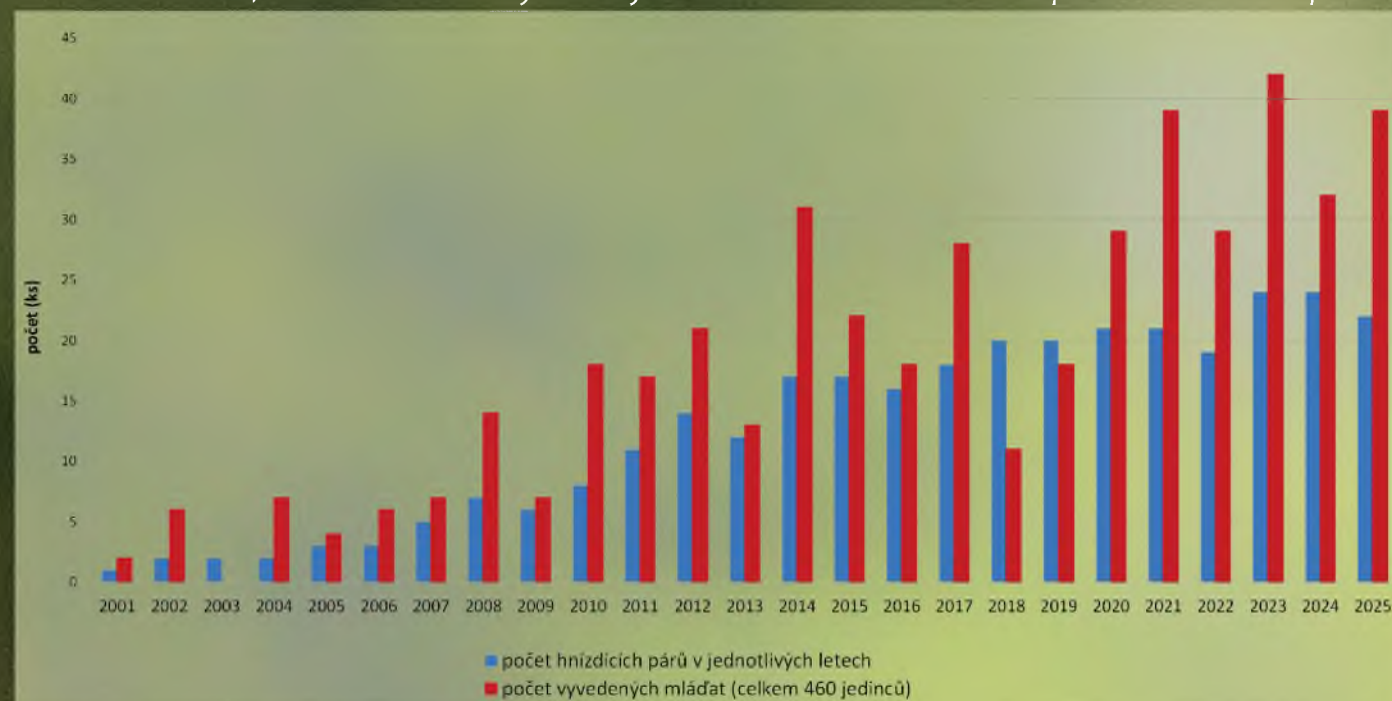

1. Páření sokolů – vzácný okamžik pro ornitologa i fotografa
2. Plná sokolí snůška na skalní římse
3. Mláďata v prachovém peří s ornitologickým a odečítacím kroužkem
4. Šat mladých ptáků má hnědavé zbarvení

Foto: Petr Šaj

Graf vývoje početnosti hnízdicích párů a vyvedených mláďat sokola stěhovavého v Hrubém Jeseníku, Nízkém Jeseníku a Rychlebských horách v letech 2001–2025. Zpracoval: Tomáš Pospíšil

Mláďata se líhnou po 35 dnech a potom zůstávají na hnízdě nejméně dalších šest týdnů. Tato doba je pro úspěšnost hnízdění nejkritičtější, protože vše závisí nejen na dostupnosti potravy, dobrých klimatických podmínkách, ale také na zabezpečení proti predátorům nebo klidu v okolí hnízdiště.

Rizika, ochrana a monitoring – výzvy i příležitosti

Jeseníky i Rychlebské hory ukrývají značné množství skal, skalních výhozů i prudkých svahů, mnohdy špatně přístupných pro turisty. To pomáhá sokolům nacházet klidná hnízdiště. Čím dál více návštěvníků ale vyhledává pomocí GPS navigace dosud klidná a opuštěná místa mimo turistické trasy (např. geocaching). To ptáky, kteří hnízdí výhradně na skalách, může zásadně omezovat. Už od prvního hnízdění na skalní římse v národní přírodní rezervaci Praděd v roce 2001, kde byla vyvedena dvě mláďata, se tak snažíme sokoly monitorovat a systematicky jim pomáhat. Potenciálně vhodné lokality dlouhodobě sledujeme, zaznamenáváme hnízdění, počet párů, velikost snůšky, úspěšnost vyvádění mláďat, rušení ze strany turistů nebo prací v lesích a vyhledáváme další potenciální rizika. V nejcitlivějších obdobích (např. při líhnutí a vyvádění mláďat) jsou kolem některých hnízdišť vyznačena ochranná pásma, zákaz vstupu nebo vyloučení horolezecké činnosti. Všechny lokality jsou sledovány prostřednictvím fotopastí s online přenosem záznamu, což nám umožňuje minimalizovat potřebu fyzické kontroly na místě, které může být také významným rušivým prvkem. Sokol je divokým svobodným ptákem, a tak se snažíme mu do života vstupovat co nejméně. Necháváme hnízdění volný průběh, proto přirozenou predaci například výrem velkým nebo kunou skalní, pouze z dálky monitorujeme a nijak nezasahujeme. Aktivní ochrana spočívá především v tom, že na vhodných místech, kde nehrozí kolize s turisty, lesnickým provozem nebo jinými rušivými činnostmi se mu snažíme vytvořit hnízdní podmínky tak, aby zde pro něj bylo bezpečno. Nejčastějšími opatřeními jsou tedy odstraňování dřevin ze skalních stěn pro zajištění volného příletu, úprava hnízdních říms nebo i instalace hnízdních podložek v místech, kde chybí, ale lokalita je příhodná. Důležitá je komunikace s vlastníky pozemků a hospodáři, kteří mohou usměrnit prováděné práce do vhodného období nebo také komunikace s ostatními zájmovými skupinami, jako jsou horolezci, kluby turistů, pořadatelé sportovních nebo hromadných akcí.

Význam návratu a perspektiva

Návrat sokola stěhovavého do Jeseníků a Rychlebských hor představuje nejen ekologický, ale i silně symbolický příběh. Dokládá, že díky promyšlené ochraně, odbornému managementu a trpělivosti lze do krajiny vrátit i druh, který z ní téměř vymizel. Díky barevnému značení, umožňujícímu odečítání ptáků i na dálku, víme, že jesenícká populace je v kontaktu se sokoly z Polska, Německa, Rakouska, ale také z Moldávie či Srbska. Současných více než dvacet hnízdicích párů, které každoročně vyvádějí desítky mláďat, tvoří důležitý pilíř stability nejen české, ale i středoevropské populace. Pokud sokolům dopřejeme klid, kontinuitu ochrany a ohleduplnost návštěvníků hor, mají šanci zůstat trvalou součástí naší divoké přírody. Sokol stěhovavý tak v Jeseníkách zůstává živým symbolem návratu dravce, který se z hranice vyhuby dokázal znovu vznést k obloze.

*kosmopolitní druh = rozšířený prakticky po celém světě s výjimkou Antarktidy